

Praćenje legislative zaštite okoliša u Hrvatskoj: što znači proces približavanja Europskoj uniji za vas i okoliš?

Praćenje legislative zaštite okoliša je bilten Zelene akcije koji izlazi tijekom 2005. godine, da bi na lako razumljiv način informirao građane o procesu približavanja Hrvatske Europskoj uniji u oblasti zaštite okoliša. Cilj nam je uvrstiti informacije o tome kako se možete uključiti u planiranje aktivnosti vezane za zaštitu okoliša, o posljednjim izmjenama u zakonima iz ove oblasti, te o njihovoj primjeni. Bilten je dio projekta Zelene akcije kojem je cilj lobiranje za bolje gospodarenje otpadom i kvalitetnije studije utjecaja na okoliš. Projekt je rađen u suradnji s ekspertima iz Hnuti Duha najveće udruge za zaštitu okoliša u Češkoj, kako bi se predložila rješenja za neke od najvećih problema Hrvatske na području okoliša. Iako projekt financira Europska komisija, on ne predstavlja nužno stavove Europske unije.

Ako trebate dodatne informacije ili primjerke biltena, molimo kontaktirajte Mladenku Tešić: mladenka@zelena-akcija.hr

Okoliš u Hrvatskoj: Koja su prioritetna područja?

S obzirom na reputaciju Hrvatske kao prekrasne i očuvane zemlje, možda je začuđujuće da je okoliš jedno od prioritetnih područja kojem se Hrvatska treba posvetiti, ukoliko se želi priključiti EU. U travnju 2004. Hrvatska je dobila pozitivno mišljenje Europske unije, o zahtjevu za članstvo u EU (dostupno na engleskom jeziku na web stranici Vlade RH www.vlada.hr), u kojem je zaključeno da je potrebno uložiti velike napore kako bi se hrvatska legislativa i implementacija na području zaštite okoliša, dovela na razinu one u EU. Najveći prioritet je dat aktivnostima na području gospodarenja otpadom (pogledati stranicu 3).

Sustav kanalizacije također predstavlja veliki problem, jer tretiramo samo 12% otpadnih voda. Kako bi se Hrvatska prilagodila zakonima Europske unije, morat će uložiti velika sredstva u sustav prikupljanja i obrade otpadnih voda, kao i u sustav opskrbe pitkom vodom. Na žalost postojeći napori u tom pravcu nisu postigli značajnije rezultate (više na stranici 2). Potrebno je znatno povećati sudjelovanje javnosti u ovom području, kako bi se osiguralo poduzimanje odgovarajućih koraka koji bi poboljšali obradu otpadnih voda.

Postupanje s kemikalijama je također loše regulirano: ne postoji registar kemikalija koje se nalaze na tržištu, niti postoje propisi koji zahtijevaju prijavljivanje "novih kemikalija". Bit će potrebno uložiti velike napore kako bi se uskladili s zakonima EU (zvanima i 'acquis'), na području kemikalija.

Mislite da ne možete ništa promijeniti? Razmislite ponovno!

Jeste li nezadovoljni načinom na koji se upravlja Hrvatskom? Zašto se onda ne biste uključili i pomogli da se to promijeni. Ako nećete vi, tko onda hoće? Oni koji su uključeni u mutne poslove i korupciju mogu se s tim izvući samo ako im se nitko ne suprotstavi. Evo nekoliko ideja kako bi se mogli angažirati u zaštiti okoliša:

- Potrudite se da uvijek budete informirani o tome što se dešava u vašoj sredini
- Ako čujete za neki novi razvojni projekt, potrudite se saznati nešto više - da li je to nešto što želite u svom susjedstvu? Hoće li imati pozitivan utjecaj? Puno je lakše i učinkovitije zaustaviti neki projekt u početku, nego kad je već završen
- Organizirajte javni skup kako bi raspravili o temi, možda možete osnovati i lokalnu grupu koja će voditi akcije. Zelena akcija vam može pomoći pronaći stručnjake za pojedina područja
- Zahtijevajte odgovore. Zakonom vam je zajamčeno pravo na pristup informacijama vezanim za očuvanje okoliša - inzistirajte na njemu
- Obavijestite medije o tome što se događa. Zelena akcija vam može pomoći u pisanju priopćenja za medije i pronalaženju relevantnih kontakata
- Pripazite na obavijesti o javnim raspravama organiziranim u sklopu studija utjecaja na okoliš velikih projekata. Uključite se ako imate mišljenje o utjecaju takvog projekta na okoliš. Zakon nalaže da navedene javne rasprave moraju biti oglašene u dnevnom tisku
- Nazovite Zeleni telefon kako bi prijavili zagađenje okoliša i zatražite pomoć u rješavanju problema

Zapamtite, ne morate biti ekspert da bi ste imali svoje mišljenje. Svatko koga na neki način pogađa odluka ima pravo sudjelovati. Ako ustrajete u traženju odgovora, uskoro ćete znati prilično mnogo o problemu.

Da li će se članstvom Hrvatske u EU popraviti stanje okoliša?

Ne postoji jednostavan odgovor na ovo pitanje. Europska unija postavlja određene zahtjeve za zemlje koje joj se žele priključiti, jedan od tih zahtjeva je da se preko 200 propisa koji se odnose na zaštitu okoliša, unesu u nacionalno zakonodavstvo. Mnogi su stroži od onih koji se trenutno nalaze u hrvatskim zakonima, i vjerojatno je da će na tom području biti još poboljšanja. Jedan od primjera je otpad, s kojim Hrvatska ima ozbiljnih problema. Ipak, potrebno je učiniti više od pukog donošenja zakona. Oni koji zagađuju okoliš, to će i nastaviti činiti dokle god im se to dopusti, pri tom misleći na širu javnost i na neučinkovitu primjenu zakona. Prema tome poboljšanja ovise o volji političara i javnosti, na vama je da zauzmete proaktivnu ulogu u donošenju odluka koje utječu na vas. Na nekim područjima smjernice EU ne štite dovoljno okoliš, primjerice EU financira ubranu izgradnju cesta na području centralne i istočne Europe, uništavajući staništa i povećavajući zagađivanje, iako u isto vrijeme nekolicina zemalja članica EU ulažu napore u smanjivanje prometa na svojim cestama. Konačno, moglo bi se reći da članstvo u EU daje priliku za poboljšavanje stanja u okolišu, ali ga ne garantira.

Otpadne vode

Trenutačno u Hrvatskoj 81 općina ima sustav pročišćavanja otpadnih voda. Sustav kanalizacije pokriva samo 40% stanovništva, a samo 12% otpadnih voda se obrađuje. Od te količine tek negdje 4,4 % prolazi kroz sekundarnu (biološku) obradu, dok se ostatak obrađuje samo mehanički. Upravo tu se nalazi veliki izazov za Hrvatsku, i bit će potrebni kontinuirani dugotrajni naponi da se stanje poboljša.

Ipak, to ne znači da treba panično uložiti velike količine novca da bi se problem riješio. U Zagrebu je potreba za usklađivanjem s europskom legislativom iskorištena kao izgovor za izgradnju skupog i neučinkovitog postrojenja za obradu otpadnih voda, zbog kojeg je cijena vode za građanstvo porasla za 100% i prije nego je ono proradilo. Glavni ulagači u sustav su Europska banka za obnovu i razvoj (EBRD), *Kreditanstalt für Wiederaufbau* (KfW) i Vodoprivreda Zagreb, ali kako će se postrojenje voditi kao poduzeće koje treba donositi profit, građani Zagreba i tvrtke će na kraju to sve platiti kroz svoje račune za vodu. Postrojenje će izgraditi i voditi ZOV (Zagrebačke Otpadne Vode), u vlasništvu *RWE Aqua GmbH*, *WTE Wassertechnik* i vijeća Grada Zagreba s udjelom od 3%. Kako nije bilo konzultiranja o socijalnom utjecaju projekta, nekoliko tvrtki sada odbija platiti povećane račune.

Ono što najviše frustrira je to da unatoč povećanim cijenama, izgradnja postrojenja za pročišćavanje otpadnih voda neće rezultirati značajnijim povećanjem kvalitete vode nizvodno od Zagreba. Razina onečišćenja Save pala je sa zatvaranjem većine teške industrije u okolici Zagreba, pa iako je donekle potrebna obrada otpadnih voda, ne postoji hitna potreba za izgradnjom skupog dvo-stupanjskog postrojenja. Zagrebačke otpadne vode miješaju se s potocima Medvednice, što ih jako razrjeđuje, što znači da proces biološke obrade voda i tako neće biti efikasan. K tome, rijeka je najzagađenija u vrijeme najvećeg priljeva oborinskih voda koje jure u Savu, kada se novo postrojenje ne može nositi sa takvim fluktuacijama u količini

vode, zbog čega će većina oborina nakon olujnog nevremena zaobići postrojenje, odnoseći sa sobom većinu zagađenja u Savu, na taj način ostavljajući situaciju nepromijenjenom.

Stručna komisija koju je imenovalo zagrebačko Gradsko vijeće, kako bi proučilo postrojenje za obradu otpadnih voda, ukazalo je na sve to u svom zadnjem izvješću, a neki su članovi komisije predložili izgradnju manjeg postrojenja, koje bi samo mehanički obrađivalo vode, a koštalo bi samo jednu desetinu iznosa. Uz navedeno, komisija je istaknula da bi rekonstrukcija sustava kanalizacije na način da se tekuća voda odvoji od otpadnih voda, da ne bi došlo do miješanja, trebala imati puno veći prioritet od biološke obrade otpadnih voda. Zbog toga što biološka obrada ionako ne bi bila učinkovita uslijed velike razrijeđenosti otpadnih voda koje se miješaju s potocima Medvednice i velikog priljeva vode nakon kiša zbog čega će veća količina vode zaobići postrojenje. U tom slučaju bi se moglo napraviti puno manje postrojenje koje bi vršilo samo mehaničku obradu voda, jer je u periodima bez puno kiša, zagađenje vode u dozvoljenim granicama. K tome, Direktiva Europske komisije 91/271/EEC o obradi gradskih otpadnih voda, i amandman 98/15/EC, zahtijevaju samo dostizanje određenih standarda, a ne propisuju metode koje bi se pri tome trebale koristiti.

Komentari i prijedlozi komisije su ignorirani, a šira javnost i nevladine organizacije nisu bili informirani o održavanju javne rasprave o studiji utjecaja na okoliš ovog projekta, te nije bilo odjeka u javnosti kad je mišljenje komisije zanemareno.

Taj je projekt lekcija za sve nas, da je sudjelovanje javnosti od vitalnog značaja za preispitivanje potencijalnih projekata, čak i kada dobro zvuče. U nadolazećim godinama, ljudi iz svih dijelova Hrvatske bi trebali biti informirani o novim projektima, i trebali bi ih pomno analizirati. To je jedini način na koji se može osigurati mudro trošenje proračunskog državnog novca na način koji će stvarno koristiti građanima i okolišu.

Što vi možete učiniti?

Javnost ima određena prava kad su veliki projekti kao što je postrojenje za obradu otpadnih voda u pitanju, a postoje i drugi načini na koje se može preispitati trošenje proračunskog novca. Jako je važno ispitati projekte dok su još u fazi planiranja. Kada čujete glasinu ili vidite izvještaj u medijima da se planira neki projekt, to je pravo vrijeme da kontaktirate lokalne vlasti i postavite pitanja o konkretnim detaljima projekta, kao što su:

- O kakvoj se vrsti gradnje radi?
- Tko će biti odgovoran za izdavanje građevinskih dozvola?
- Tko će financirati projekt?
- Hoće li se provesti studija utjecaja na okoliš, i ako hoće, kada će biti dostupna za komentare javnosti?
- Da li će uvid u projekt imati stručna komisija i ako hoće, tko će ju sačinjavati?

Kada znate osnovne detalje možete početi tražiti odgovore na sljedeća pitanja. Zelena akcija i druge nevladine udruge za zaštitu okoliša vam mogu pomoći pronaći stručnjake koji mogu pomoći.

- Da li je to najučinkovitije rješenje? Da li postoji bolje ili jeftinije rješenje, koje se ignorira samo zato što nije dovoljno skupo da bude atraktivno za investitore? Da

li će projekt stvarno ispuniti postavljene ciljeve? Skupi infrastrukturni projekti su atraktivni za investitore zbog naplate visokih kamata na uloženi novac. Također, koncesionari podržavaju takve projekte jer se plaćaju iz državnog proračuna, a donose profit dioničarima, tako što je projekt skuplji, dioničari su zadovoljniji. K tome, koncesije za projekte kao što je postrojenje za obradu otpadnih voda znače da tvrtka čak nije odgovorna za zbrinjavanje postrojenja kad ono prestane raditi, tako da te troškove opet snose građani

- Ako se projekt radi kako bi udovoljio legislativi EU, da li legislativa stvarno zahtjeva korištenje tog određenog rješenja?
- Ako različite financijske institucije financiraju različite dijelove projekta, da li je to zbog toga što su neki dijelovi projekta neprihvatljivi za dio investitora?

Odgovori na ta pitanja ukazat će na moguće nedostatke u planovima projekta. Ako mislite da bi projekt trebao biti izmijenjen ili čak zaustavljen, možete napraviti sljedeće:

- Sudjelujte u javnim raspravama koje su povezane s projektom, ako ih ima. Trebale bi biti najavljene u novinama, ali bi možda bilo bolje nazvati neku od strana uključenih u projekt i pitati da li će se i kada rasprava održati. Ako se ne planira održavanje rasprave, zahtijevajte javne konzultacije ili sastanak s odgovornom osobom za izdavanje građevinske dozvole
- Ako se napravi studija utjecaja na okoliš, najčešće je dostupna za komentare javnosti u određenom razdoblju. Nemojte propustiti priliku za iznošenje svojih mišljenja, ne samo o tome što je u studiji, već i o tome što nije
- Možda bi mogli provjeriti i tko je u komisiji odgovoran za ocjenu studije, kako bi provjerili da li postoji sukob interesa. Ako postoji bilo kakva konfuzija oko komisije za ocjenu studije, konačne odluke donosi MZOPUG (Ministarstvo zaštite okoliša, prostornog uređenja i graditeljstva)
- Kontaktirajte osobu zaduženu za izdavanje građevinske dozvole i izrazite zabrinutost oko njihove opravdanosti. To je obično ili lokalna uprava ili MZOPUG
- Kontaktirajte potencijalne ulagače i prenesite im detalje oko kojih ste zabrinuti
- Kada ste sigurni u činjenice kojima raspolazete, kontaktirajte medije kako bi nekako pokrenuli javnu raspravu o toj temi i kako bi natjerali odgovorne da odgovore na teška pitanja. Zelena akcija vam može pomoći u tome
- Ako mislite da vas i druge kritičare projekta ignoriraju, nemojte odustati, napraviti veliku buku oko toga
- Vjerojatno najvažnija stvar koju treba zapamtiti je da ako čekate da vas netko upita za mišljenje, vjerojatno će biti prekasno. Budite ljubazni, ali odlučni i čvrsti, i uvijek zahtijevajte odgovore, uostalom na kraju je javnost ta koja će sve platiti kroz račune i poreze.

Otpad

Područje gospodarenja otpadom jedno je od najzahtjevnijih područja u smislu njegovog usklađivanja s EU standardima,

ne samo u pogledu stupnja usklađenosti važećih propisa u Hrvatskoj, nego i zbog evidentnih problema kao što su nagli porast količine otpada, nedostatna i neadekvatna infrastruktura i slaba provedba postojećih propisa. Vlada Republike Hrvatske je problem gospodarenja otpadom definirala prioritarnim područjem zaštite okoliša RH i Nacionalni plan djelovanja za okoliš RH 2002. godine (Narodne novine 46/02), kao i Strategiju gospodarenja otpadom, 2003. i najnoviji Zakon o otpadu u prosincu 2004. godine (Nar. nov. br.178/04), te nedavno objavila i nacrt nove Strategije gospodarenja otpadom RH.

Samo u periodu od 1995. do 2000. godine količina odloženog komunalnog otpada je porasla za oko 50%. K tome, oko 30.000 tona ukupne količine otpada koji godišnje nastaje u RH, čini opasni otpad za kojeg ne postoje uređena odlagališta u Hrvatskoj već se on mora izvoziti u inozemstvo što je vrlo skupo i iznosi između 0.35 i 0.50 eur/kg.

Zbog toga se najčešće opasni otpad ne registrira te odlaze na komunalnim odlagalištima zajedno s ostalim vrstama otpada, ili još gore završava po divljim odlagalištima, te tako predstavlja opasnost po zdravlje i sigurnost ljudi i okoliša.

Samo se dvadesetak posto od ukupnih količina otpada u RH tijekom jedne godine reciklira ili odlaze na ispravno uređena odlagališta s dozvolom, dok milijuni tona završe na „divljim“ nesanitarnim odlagalištima koja ne ispunjavaju ni najosnovnije sigurnosne standarde. Od 126 službenih odlagališta otpada u RH tek je 40% ograđeno, 50% čuvano, a samo 8 odlagališta ima uređnu uporabnu dozvolu i 6 odlagališta ima prethodno izrađenu studiju utjecaja na okoliš.

I pored potrebe za usklađivanjem domaćih propisa sa zakonodavstvom EU, Hrvatska posjeduje obiman zakonodavno-regulatorni okvir i 22 pravna instrumenta koji određuju i reguliraju postupanje s otpadom. Glavni generator problema u gospodarenju otpadom naime ne predstavlja nedostatak legislative već neprovođenje propisa zbog nedostatne kontrole i neodlučnosti da se propisi nametnu onima koji ih ne poštuju. Zbog toga je posebice potrebno veće sudjelovanje javnosti u odlučivanju o pitanjima okoliša.

Da li su spalionice otpada rješenje?

Količina otpada koju svakodnevno proizvodimo stalno se povećava a izgleda da već sada znatno premašujemo kapacitet postojećih odlagališta koja predstavljaju i najčešći oblik zbrinjavanja otpada. K tome, u Zagrebu se planira izgradnja spalionice komunalnog otpada mada za zbrinjavanje opasnog otpada još uvijek ne postoji rješenje niti se poduzimaju adekvatne mjere za smanjenje, recikliranje i odvajanje korisnog otpada. Međutim treba imati na umu da deponije i spalionice mogu nanijeti veliku štetu okolišu ako se njima neadekvatno upravlja. Mnoge deponije su već sada prepune a ponestaje nam zemljišta za lociranje novih u blizini proizvodnje otpada. K tome, iako svi proizvodimo otpad, nitko ne želi deponiju u svom susjedstvu. Ono što je možda najvažnije za imati na umu je činjenica da kada bacimo ili spalimo smeće ujedno gubimo vrijedne prirodne resurse.

Zelena akcija traži zabranu gradnje komunalnih spalionica otpada, sve dok se primjereno ne riješi problem zbrinjavanja opasnog otpada na nivou Hrvatske i ne donese Program gospodarenja otpadom Grada Zagreba, tj. maksimalno ne smanji količina proizvedenog otpada kroz niz poticajnih

mjera za smanjivanje količine, ponovnu upotrebu i recikliranje otpada u Gradu Zagrebu.

Zagreb nema izrađen i usvojen Program gospodarenja otpadom, kojim bi se odredila politika, strategija i mjere provedbe za maksimalno izdvajanje korisnog i minimaliziranje odlaganja postojećeg otpada. U Hrvatskoj još uvijek ne postoji rješenje za konačno zbrinjavanje opasnog otpada, a i sama Studija utjecaja na okoliš spalionice navodi da je rješavanje zbrinjavanja opasnog otpada od najveće važnosti i hitnosti.

Treba imati na umu da spalionice, iako rade na principu suvremenih tehnologija, emitiraju u zrak teške metale kao što su olovo, živa, kadmij i spojeve dioksina i furana koji su opasni po zdravlje i u najmanjim količinama, tako da redovito mjerenje i praćenje koncentracije ovih spojeva neće biti dostatno za zaštitu ljudskog zdravlja u okolici spalionice.

Iako se većina čestica oslobođenih iz dimnjaka spalionice taloži unutar 10 km od izvora, vrlo fine čestice se mogu transportirati i na puno veće udaljenosti. Tako se, primjerice, živa (Hg), zbog svoje netopivosti može transportirati na velike udaljenosti prije nego što se istaloži, te se smatra da se manje od 15% istaloži u blizini izvora.

Nus-produkti spalionice su toksični pepeo i filtri, koji se redovito trebaju mijenjati i odvoziti na odgovarajuće odlagalište opasnog otpada. Hrvatska za sada nema rješenje za zbrinjavanje opasnog otpada, te se ono ili izvozi po cijeni od 0.35-0.5 eur/kg ili miješa sa cementom za izradu građevinskih blokova i cigli. Upravo zbog neriješenog problema zbrinjavanja svjedoci smo da opasni otpad u Hrvatskoj ipak najčešće završi zajedno s komunalnim na deponijima ili u obližnjim šumarcima te tako direktno utječe na zagađenje okoliša i narušavanje ljudskog zdravlja.

Rješenje za komunalni otpad koje Zelena akcija zagovara je prvenstveno uvođenje i poštivanje hijerarhije gospodarenja otpadom, tj. uvođenje mjera i postupaka kojim će se prvenstveno smanjiti proizvodnja otpada, zatim ponovno koristiti i uporabiti, te reciklirati otpad. K tome, od primarne je važnosti da se zagovara odvojeno sakupljanje otpada pri čemu će se razdvajati korisni otpad od ostalih vrsta koje se mogu reciklirati ili tretirati kao opasni. Iako se u Zagrebu postupno razvijaju sustavi odvojenog prikupljanja otpada, te se utemeljuju reciklažna dvorišta i zeleni otoci, činjenica je da je došlo do zastoja u razvoju odvojenog prikupljanja biootpada, te da stagnira broj PET i MET reciklažnih kontejnera, jer se ne izdvaja dovoljno novca za tu namjenu. U Zagrebu stagnira reciklaža komunalnog otpada; smanjen je broj reciklažnih dvorišta sa 7 na 5, stagnira broj plavih (6.500) i zelenih (4.500) kontejnera, a umjesto 1600 kontejnera za odlaganje PET i MET ambalaže potrebno je dva put više jer se samo u 2004. odložena količina ovog otpada udvostručila u odnosu na 2003. godinu.

Podsjećamo da su Nacionalnom strategijom gospodarenja otpadom iz 2003. godine, definirani ekološki prioriteti sljedećim redoslijedom:

1. Smanjenje broja odlagališta, poboljšanje odlagališta koja će ostati u pogonu, poboljšanje u sustavu prikupljanja otpada
2. Unaprjeđenje prijevoza otpada, revitalizacija odlagališta
3. Recikliranje, kompostiranje
4. Termička obrada otpada

Iz čega se vidi da je termička obrada otpada na posljednjem mjestu, tek kad se poduzmu sve mjere koje zadovoljavaju prethodne prioritete.

Svjescni smo sindroma “Ne u mojem dvorištu” i velikog suprotstavljanja stvaranju novih deponija koje emitiraju neugodne mirise, tako da projekt spalionice može građanima djelovati privlačno zbog manje “očiglednog” zagađenja okoliša, pogotovo kad se javnosti prezentiraju uspješni projekti kao što je postrojenje spalionice u centru Beča. Pri tome se zaboravlja, da se spalionicom smanjuje volumen otpada koji se obrađuje, ali se povećava njegova toksičnost te se ostaci moraju odlagati kao toksični otpad.

Također se treba uzeti u obzir da je u Hrvatskoj praksa sasvim drugačija od zemalja EU i da se propisi najčešće ne poštuju, te da nema primjerenog krivičnog gonjenja ukoliko do propusta u upravljanju dođe (npr. ne mijenjaju se redovito filtri zbog uštede, pa više toksičnih plinova bude ispušteno u zrak, ili se toksični pepeo neprimjereno odloži na komunalno smetlište).

Stoga Zelena akcija traži zabranu gradnje spalionice komunalnog otpada dok se hitno ne donese Program gospodarenja otpadom Grada Zagreba te nacionalni plan gospodarenja toksičnim otpadom. Također pozivamo nadležne da uvedu mjere kojim bi se vodila evidencija o količini i vrstama proizvedenog otpada, posebice opasnog, da bi se moglo pristupiti izradi daljnje strategije postupanja s otpadom koji se ne može ponovno upotrijebiti ili reciklirati.

Što vi možete učiniti?

Ispravno gospodarenje otpadom podrazumijeva prvenstveno smanjivanje, ponovnu upotrebu i recikliranje otpada. Količina otpada koju proizvodimo rapidno se povećava čime zagađujemo okoliš, ali nanosimo i financijsku štetu jer većina prirodnih resursa koje koristimo za proizvodnju artikala koji će uskoro završiti na otpadu, ne može se nadoknaditi.

Zato trebamo savjesno kupovati, ono što nam uistinu treba i kada nam treba i pri tom birati proizvode s manje ambalažnog pakiranja. Količinu smeća koju proizvodimo možemo također smanjiti tako što ćemo ponovno upotrijebiti neke proizvode, primjerice računala, namještaj ili odjeću. Malim promjenama u ponašanju možemo znatno doprinijeti smanjenju otpada i očuvanju resursa, npr. na računalu možemo tiskati s obje strane papira, popraviti pokvarene kućanske aparate ili dodijeliti stare stvari u dobrotvorne svrhe umjesto da završe na otpadu. Ako odvajamo materijal koji se može reciklirati prilikom sakupljanja otpada, ne samo da će manje otpada završiti na odlagalištu, nego na taj način također štedimo resurse i energiju. Tako primjerice recikliranjem aluminijske limenke uštedimo 95% energije koja je potrebna za proizvodnju nove limenke. Ono što je nekada tretirano kao otpad sada se može pretvoriti u neophodne resurse uz pomoć novih tehnologija koje su unaprijedile mogućnosti recikliranja.

Vrlo je bitno da prilikom sakupljanja, bilo na poslu ili kod kuće, odvajate otpad na biorazgradivi (ostatke hrane, vrtni otpad), otpadnu ambalažu koja nastaje nakon raspakiranja proizvoda (papir, plastika, kartonske kutije, staklenke i plastične boce) i opasni otpad (baterije, akumulatori, boje, ljepila, smole, pesticidi, motorna ulja, lijekovi, kemikalije) i odlažete ga posebno u za to namijenjene spremnike.

Vaše pravo na informiranje, sudjelovanje u odlučivanju i pristup pravosuđu u pitanjima okoliša

Cilj je svakog demokratskog društva omogućiti pravni okvir, a zatim i zdravu demokratsku praksu sudjelovanja javnosti, primjerice kroz javna okupljanja, rasprave i usvajanja zajedničkih stavova i donošenja odluka, gdje građani rade zajedno s vlastima i nevladinim udrugama kako bi definirali probleme i tražili rješenja za zajedničko dobro.

U cilju unaprijeđenja prava javnosti da sudjeluje u izradi i provedbi politika i programa s područja zaštite okoliša, donesena je Aarhuska konvencija, koja predstavlja dogovor između zemalja Europe da se po pitanjima okoliša vlade otvore, tj. približe ljudima. Njeno puno ime je **Konvencija o pristupu informacijama, sudjelovanju javnosti u odlučivanju i pristupu pravosuđu u pitanjima okoliša**. Zemlje potpisnice Aarhuske konvencije se obvezuju da će službenici i tijela vlasti pomoći javnosti u traženju pristupa informacijama o okolišu te objavljivati podatke o okolišu, omogućiti javnosti da sudjeluje u odlučivanju i dozvoliti ljudima da tuže svoje vlade ukoliko ne ispunjavaju svoje obveze.

Hrvatska je među 40 zemalja koje su potpisale Aarhusku konvenciju 1998. godine, ali je još nije ratificirala, što znači da treba prvo izvršiti prilagodbu domaćeg zakonodavstva i usvajanje u Saboru da bi se principi konvencije mogli primjenjivati u praksi. U tom cilju javnost treba uporno zagovarati što skorije ratificiranje konvencije kako bi im se zagarantiralo pravo na zdrav okoliš, pravo na informacije, pravo na sudjelovanje u odlučivanju i pravo na pristup pravosuđu.

Hrvatska svojim Ustavom jamči pravo građana na zdrav okoliš (NN br.41/01 i 55/01 članak 69.) a sukladno Zakonu o zaštiti okoliša (NN br. 30/94 i 128/99) i Zakonu o pravu na pristup informacijama (NN br. 172/03) građani (pojedinci) i udruge građana imaju određena prava na dobivanje informacija i pristupa pravosuđu. Svako pravno ili fizičko lice na koje utječe ili bi moglo utjecati odlučivanje o okolišu, može zatražiti informaciju o okolišu, te podnijeti žalbu zbog tzv. „šutnje uprave“ - članak 218. Zakona o općem upravnom postupku (Nar. nov. br. 53/9 i 103/96) Upravnom sudu Republike Hrvatske u roku od 30 dana od podnošenja zahtjeva za dobivanje informacije.

Propisi Republike Hrvatske koji uređuju građanskopravnu zaštitu okoliša sadrže odredbe kojima je cilj spriječavanje onečišćenja okoliša i štete na okolišu (načelo preventivnosti), a uređuje i odnose nastale onečišćenjem okoliša- odgovornost za štetu. Ova zaštita ostvaruje se u postupku pred nadležnim sudom, tj. općinskim za rješavanje građanskopravnih sporova u prvom stupnju. Stranka u parničnom postupku može biti fizička ili pravna osoba čije je pravo povrijeđeno - propisuje članak 77. Zakona o parničnom postupku (Narodne novine, br. 53/91, 91/92, 112/99). Parnični postupak pokreće se tužbom (članak 185. Zakona o parničnom postupku) radi spriječavanja nastanka štete, prestanka radnje kojim se nanosi šteta ili naknade štete.

Kaznena djela protiv okoliša propisuje Kazneni zakon (Narodne novine, br. 110/97) u odredbama članaka 250. do 262. Sva tijela državne vlasti, sve pravne osobe i građani dužni su prijaviti kaznena djela protiv okoliša a prijava se podnosi državnom odvjetniku. Kaznena odgovornost za onečišćenje okoliša sadržana je u Glavi Kaznenog zakona RH (Narodne novine, br. 110/97), kojom su određena sljedeća kaznena djela protiv okoliša:

- onečišćenje okoliša (članak 250. KZ)
- ugrožavanje okoliša bukom (članak 251. KZ)
- ugrožavanje okoliša otpadom (članak 252. KZ)

- unošenje radioaktivnog ili drugog opasnog otpada u RH (članak 253. KZ)
- ugrožavanje okoliša napravama (članak 254. KZ)
- prenošenje zaraznih bolesti životinja i bilja (članak 255. KZ)
- proizvodnja štetnih sredstava za liječenje životinja (članak 256. KZ)
- nasavjesno pružanje veterinarske pomoći (članak 257. KZ)
- protuzakonit lov (članak 258. KZ)
- protuzakonit ribolov (članak 259. KZ)
- mučenje životinje (članak 260. KZ)
- pustošenje šuma (članak 261. KZ)
- teška kaznena djela protiv okoliša (članak 262. KZ)

Međutim, imajući u vidu neučinkovitost i korumpiranost hrvatskog pravosuđa, ratificiranje Aarhuske konvencije je prijeko potrebno da bi se Hrvatska obvezala međunarodnim ugovorom da uspostavi lagan i besplatan pristup sudskom nadzoru ili pak nadzoru preko drugih neovisnih i nepristranih tijela, primjerice pučkog pravobranitelja, u pitanjima okoliša.

Sukladno Zakonu o pravu na pristup informacijama, tijela javne vlasti dužna su dati informacije o okolišu odmah u slučaju prekoračenja propisanih razina onečišćavanja okoliša, a periodično obavještavati javnost o onečišćavanju okoliša. Pojedinci ili udruge izložene zagađenju okoliša i njegovim posljedicama trebale bi biti u mogućnosti da pokrenu sudski postupak kojim bi pobijale odluku javnih vlasti i dobile odštetu. K tome bi taj postupak trebao biti lako dostupan i jeftin, a mjerodavna odluka trebala bi biti odgovarajuća i djelotvorna u cilju otklanjanje štete i kažnjavanja počinitelja onečišćenja.

Konferencija o prevenciji otpada, Budimpešta 9. i 10. lipnja 2005.

Humusz je mađarska mreža aktivističkih organizacija koje rade na problemima otpada, a čine ju 17 nevladinih udruga iz cijele zemlje. 9. i 10. lipnja održali su konferenciju o prevenciji otpada i međunarodni sastanak NGOa kako bi podijelili iskustva iz svojih strategija o izbjegavanju otpada. Sudionici su mogli naučiti o pokrenutim aktivnostima s područja cijele Europe, kako bi smanjili generirane količine otpada i razmijenili ideje o tome što poduzeti u budućnosti.

Odlaganje otpada:

U Hrvatskoj do sada nije bilo mnogo govora ili konkretnih akcija na području izbjegavanja otpada. Kako problem odlaganja otpada zahtjeva hitna i kratkoročna rješenja, svi su naponi bili usmjereni u tom pravcu. Ipak, potrebno je i dugoročno razmotriti problem, jer nije moguće na siguran način deponirati rastuće količine otpada. Život pored odlagališta otpada je neugodan, odlagališta zauzimaju mnogo prostora, a u zrak emitiraju metan koji je jaki staklenički plin. Spalionice mogu izgledati kao jednostavnije rješenje, ali one su jako skupe i zahtijevaju spaljivanje velike količine otpada. One emitiraju jako toksične tvari, kao što su dioksini i teški metali u zraku, vodi i preostalome pepelu. Potrebno je, zbog toga, naći način za zbrinjavanje toksičnog pepela. Otpad se spaljivanjem ne uništava, već se samo smanjuje njegov volumen u manju količinu još toksičnijeg otpada. Ni jedno od ova dva rješenja nije održivo. U mnogim zemljama postignut je pozitivan pomak u smanjivanju količine otpada,

odvojenim sakupljanjem otpada, reciklažom dijela materijala i kompostiranjem organskog otpada.

Recikliranje:

Mnogi ljudi već su upoznati s recikliranjem, i ono je veliki korak naprijed u odnosu na jednostavno bacanje stvari, ali ono ne može riješiti problem otpada. Iako je veliki postotak otpada moguće reciklirati, kompostirati, ili na neki drugi način ponovno obraditi, bez dobre legislative na području sprječavanja stvaranja otpada, uvijek će biti proizvoda i materijala koji su problematični, jer se ne mogu jednostavno reciklirati u korisne proizvode. Neki od njih sadrže i toksične tvari koje se ne mogu odložiti na siguran način.

Kompostiranje:

Kompostiranje organskog otpada važan je dio redukcije količine otpada koji ide na odlagališta, zbog toga što veliki postotak otpada čini organski materijal. To je ujedno i jedan od glavnih razloga zašto ostali otpad dobiva neugodan miris. Odvojeno prikupljanje otpada od vitalne je važnosti kako "čisti" otpad, kao što su staklo i papir, ne bi bio zagađen s neugodnim organskim otpadom. S porastom kompostiranja, postignuti su dobri rezultati u smanjivanju ukupne količine otpada. Npr. u Flandersu u Belgiji, postavljeni su ciljevi u redukciji ukupne količine otpada, koji će vjerojatno biti i postignuti kroz implementaciju intenzivnog kućnog kompostiranja. U nekoliko zemalja, uključujući i Slovačku, zakonom je zabranjeno odlaganje organskog otpada na odlagališta, što može potaknuti na njegovo kompostiranje. Ipak, takve odredbe bi trebale biti uvedene zajedno s organiziranim kompostiranjem, kako bi se spriječilo pogrešno tumačenje da je takva odluka zapravo potpora spaljivanju organskog otpada. U Slovačkoj je dana i zakonska potpora kompostiranju u malim količinama (manje od 10 tona godišnje) kako bi olakšali lokalnim zajednicama kompostiranje organskog otpada bez potrebe za ispunjavanjem nekih zakonskih odredbi koje je potrebno poštovati u slučaju izgradnje deponija.

Sprječavanje stvaranja otpada

Sprječavanje stvaranja otpada prepoznato je kao vrhunski prioritet u hijerarhiji otpada, u direktivi EU 91/156/EEC iz 18. ožujka 1991. koja je dopuna smjernice 75/442/EEC o otpadu, koja u osnovi govori da je bolje niti ne stvarati otpad, nego nalaziti načine za njegovo zbrinjavanje.

Postoji potreba za smanjivanjem količine proizvedenog otpada i njegove toksičnosti. Kako bi se to postiglo građani moraju donositi informirane odluke o tome što kupuju i izvršiti pritisak na proizvođače da koriste sve manje štetnu ambalažu. Uz to, potrebno je da zakonodavci uvedu mjere kojim bi se potaklo proizvođače na manju uporabu štetnih tvari, koje je teško ili nemoguće sigurno odložiti.

Zakonodavne odluke:

Postoje mnogi primjeri kako zakonodavci mogu utjecati na korištenje štetnih materijala i na smanjivanje ambalažnog materijala. Evo nekoliko primjera iz različitih dijelova Europe:

- Zakon o povratnoj ambalaži u Češkoj i Slovačkoj određuje standardni iznos koji se mora isplatiti kupcu prilikom povrata ambalaže (obično boca), i obvezuje vlasnike dućana na prihvatanje povratne ambalaže, i u slučaju kada oni sami nisu prodali dotični proizvod. Ako dućan površine veće od 100 m² u svojoj ponudi

ima proizvod u nepovratnoj ambalaži, a na tržištu postoji sličan proizvod u povratnoj ambalaži, on ga je obavezan nabaviti

- U Irskoj je uveden porez u iznosu 15 euro centi na svaku plastičnu vrećicu, što je smanjilo njihovo korištenje za preko 90% unutar 5 mjeseci od uvođenja poreza. Bangladeš je potpuno zabranio uporabu plastičnih vrećica
- Proizvođači u Slovačkoj, su morali kreirati program redukcije ambalaže unutar šest mjeseci od stupanja na snagu Zakona o otpadu iz 2002., svake godine smanjiti uporabu PVCa u ambalaži, a restorani brze prehrane morali su smanjiti uporabu jednokratnog pribora za jelo i suđa
- Pokrajina Flanders u Belgiji ima sveobuhvatan plan redukcije otpada koji sadrži razne instrumente, uključujući program stimulacije prevencije s priručnicima o prevenciji za razne sektore, porezima i obrazovanju
- Nekoliko vijeća okruga u Velikoj Britaniji, primjerice u Suffolku, imaju programe koji promoviraju korištenje pelena koje se mogu višekratno koristiti kako bi izbjegli stvaranje otpada koji se dobije uporabom jednokratnih pelena. Uvedene su i praonice rublja kako bi se olakšao prijelaz na pelene za višekratnu uporabu
- Mađarska ima posebna davanja, zbog kojih su pića u aluminijskim konzervama skuplja, te na taj način potiče ljude na kupovinu (energetski manje zahtjevnih) staklenih boca.

Što vi možete učiniti?

Građani mogu izvršiti pritisak na tvrtke i vladu da ulože napore kako bi učinili više na smanjenju nastajanja ambalažnog otpada. Postoji i mnogo toga što se može učiniti kako bi se smanjila količina otpada, kao i toksičnost kućnog otpada, npr.:

- bojkotiranje proizvoda s prekomjernom ambalažom, ili davanje do znanja proizvođačima da mislite da pretjeruju s količinom ambalaže
- izbjegavanje korištenja jednokratnih baterija i korištenje punjivih
- kompostiranje organskog otpada
- kupovanje novih stvari samo onda kada su baš neophodne. Možda se neke mogu posuditi od prijatelja? Kupiti rabljene?
- kupiti dugotrajne stvari, a one koje se pokvare pokušati popraviti
- Izbjegavati pića u konzervama, plastičnim šalicama, tetrapaku ili nepovratnim bocama, koristiti povratne staklene boce kad god je to moguće
- koristiti višekratne pelene
- izbjegavati proizvode koji sadrže štetne tvari, kao što je PVC
- izbjegavati presvlake i spužve namještaja koje sadrže sintetičku pjenu, vinilske podnice, gumu u pjeni, presvlake od lateksa ili plastike, zato što one emitiraju štetne organske spojeve (*Volatile Organic Compounds (VOCs)*), koji doprinose onečišćenju zraka. Onečišćenje zraka povezano je s astmom i drugim problemima dišnih putova. Dobro je izbjegavati tepihe, ili kupovati one načinjene od

prirodnih materijala

- VOCEvi su prisutni u bojama i lakovima, pa ih je dobro izbjegavati što je više moguće. Treba razmisliti i o korištenju lanenog ulja umjesto lakova za drvo.
- izbjegavati kućna sredstva za čišćenje koja sadržavaju izbjeljivač na bazi klora

Što će se dogoditi s genetski modificiranim organizmima (GMO) ako se Hrvatska pridruži Europskoj uniji?

U ovom trenutku u Hrvatskoj nema, za prodaju, odobrenih GMOa, niti u obliku gotove hrane niti kao sjemena. U Europskoj Uniji trenutno postoji 18 GM proizvoda. Da li to znači da će Hrvati morati jesti GMOe ako uđemo u EU?

Odgovor je i da i ne. U teoriji, GMOi će se morati odobriti i u Hrvatskoj. Ulazak tih 18 proizvoda u zemlju se ne može spriječiti legalnim sredstvima. Zbog toga će se povećati rizik od nehotične kontaminacije drugih prehrambenih proizvoda. Ipak GMOi moraju biti označeni ako se nalaze u hrani, pa će ih potrošači većinom moći izbjeći. A ako ne postoji potražnja, onda ih nitko neće ni uvoziti. Ovo je trenutno slučaj u EU, gdje je teško kupiti prehrambene proizvode koji sadrže više od traga GMOa. Ipak postoji rupa u ovom sustavu, većina GMOa se koristi za stočnu hranu, pa iako će i ona morati biti označena, hrana koja dolazi od životinja koje su hranjene s GMO hranom, neće morati biti označena. Zbog toga će biti teško bojkotirati i spriječiti cjelokupni uvoz GMOa.

A što je s uzgojem GMOa?

Postoje neki GMOi kojima je odobren komercijalni uzgoj u EU, ali zbog toga što ne postoji značajna potražnja za tim organizmima, samo Španjolska uzgaja GMOe (kukuruz), na komercijalnoj razini. Ako se Hrvatska priključi EU, službeno će neke GM žitarice morati biti prihvaćene za uzgoj. Ipak, prema članku 23 Direktive o namjernom puštanju u okoliš (Deliberate Release Directive 2001/18/EC), zemlja članica EU može privremeno ograničiti ili zabraniti pojedine GMOe ako predstavljaju rizik za ljudsko zdravlje ili okoliš. U praksi, uspostavljeno je ukupno 10 zabrana, ali ih Europska komisija konstantno preispituje. Hrvatski zakon o GMOima, koji je trenutno u Saboru, kaže: "Nije dopušteno uvođenje GMO-a u okoliš u zaštićenim područjima i u područjima ekološke mreže, područjima namijenjenim ekološkoj proizvodnji poljoprivrednih proizvoda i ekološkim oblicima turizma te područjima koja predstavljaju zaštitne zone utjecaja." Europska komisija vjerojatno neće prihvatiti ovakvu formulaciju, jer geografska područja mogu odbiti GMOe samo od slučaja do slučaja. Hrvatska će možda morati uložiti više truda u izradu zakona koji će učiniti uzgoj GMOa neprivačnim, iako će tehnički ostati legalan, na isti način kako je to napravila Austrijska pokrajina Carinthia. Carintijski zakon obvezuje poljoprivrednike na traženje dozvole prije sadenja GMO usjeva, i omogućuje poljoprivrednicima kreiranje "GMO-free" zone na dobrovoljnoj bazi. Zakon uvodi i javnosti potpuno dostupan, biotehnoški registar kojim garantira lako pronalaženje porijekla biotehnoških proizvoda. Stroga implementacija zakona bi mogla imati isti efekt kao i zabrana biotehnoških usjeva.

Kako možete sudjelovati u odlukama o GMOima u Hrvatskoj?

Na GMOe možete utjecati na dva načina: politički, i ekonomski.

Politički možete sudjelovati u donošenju odluka, kada Vlada razmatra odobravanje GMOa:

- Prema zakonu o GMOima koji je na raspravi u Saboru, prije nego što tvrtka iskoristi GMO za hranu, Ministarstvo zdravstva mora konzultirati ekspertni odbor i javnost. Zelena akcija nije zadovoljna s ovim dijelom zakona zato što nigdje nije određeno koliko konzultacije moraju trajati i na kojim mjestima bi trebale biti najavljene. Iz tih razloga pokušala je lobirati da ti detalji budu razjašnjeni. Sudjelujte ako čujete da se održavaju javne konzultacije, iznesite što je moguće više informacija o vjerojatnim učincima GMOa, o kojem se raspravlja, na okoliš i ljudsko zdravlje. Bilo bi dobro naglasiti da još nisu poznati svi negativni efekti. Zelena akcija može pomoći u pribavljanju potrebnih informacija i uvijek će sudjelovati u javnim raspravama, ali mora pokazati i da nije usamljena u svojim nastojanjima
- Prema zakonu o GMOima, prije nego što je nekoj tvrtci dopušten uzgoj GMOa u komercijalne svrhe, Ministarstvo kulture, koje je odgovorno za zaštitu prirode, mora konzultirati javnost. Zelena akcija ni u ovom slučaju nije zadovoljna predloženim zakonom, zato što propisuje samo maksimalno razdoblje konzultacija od 30 dana, dok se nigdje ne spominje koliko mogu minimalno trajati. Upravo zbog toga Zelena akcija nastoji lobirati kako bi se uspostavio period u trajanju od 60 dana za konzultacije, kako što je slučaj u Europskoj uniji.
- Zakon o GMOima zahtjeva konzultiranje javnosti u slučajevima ograničene upotrebe GMOa, a ako ih je vlada klasificirala GMOima treće i četvrte razine opasnosti. Što znači, kada je vjerojatno da su štetni za okoliš ili za ljudsko zdravlje. Navedene kategorije nisu jasno definirane, što bi mogao biti problem, ali ako naiđete na informacije u dnevnom tisku o konzultacijama o takvim GMOima, potrudite se saznati nešto više o njima i njihovim štetnim učincima, i iznesite svoje mišljenje.

Ekonomski, možete izraziti svoje mišljenje o GMOima na način da:

- odbijete kupovati proizvode koji ih sadrže. Svi proizvodi (hrana za ljude i stočna hrana) koji su GMO, sadrže GMO, ili su dobiveni iz GMOa, moraju biti označeni ako sadrže više od 0.9% GM materijala, kada i ako ih Hrvatska odobri
- lobirate kod proizvođača mesa i mliječnih proizvoda, da ne hrane svoje životinje GMO hranom i da, ako to odbiju, bojkotirate njihove proizvode

Zelena akcija (ZA) je nevladino, nestranačko i neprofitno udruženje građana čiji ciljevi su zaštita okoliša i prirode te promicanje održivog razvoja u Republici Hrvatskoj. Osnovana je 1990. sa sjedištem u Zagrebu. ZA kroz akcije, projekte i kampanje na lokalnoj, državnoj i međunarodnoj razini potiče i jača ulogu javnosti u ostvarivanju ustavnog prava na zdrav okoliš. ZA se zasniva na radu volontera koje podržava mala grupa profesionalaca. Najviše tijelo ZA je skupština koju čine svi članovi. ZA je 2000. postala član Friends of the Earth, najveće međunarodne mreže okolišnih nevladinih udruga, a od 2001. surađuje s WWF-om (the World Wildlife Fund for Nature), koja je pored Greenpeac-a, jedna od najvećih međunarodnih organizacija za zaštitu okoliša.

Zelena akcija/FoE Croatia
Frankopanska 1, P.P. 952
10000 Zagreb

tel/fax:+385 1 481 3096
www.zelena-akcija.hr
za@zelena-akcija.hr

ZELENA AKCIJA